

Bergenhus festning, Holmen: Når kongsetet ble flyttet fra Alrekstad ble det etablert her ved innseilingen til Vågen. Ringmuren ble bygget for å beskytte trehusbebyggelsen og den voksende byen, som lå tett på langs hele østsiden av Vågen, mot brann og fiender.

MIDDELALDERBYEN OG DEN FREDETE MIDDELALDERBYGRUNNEN

Grunnleggingen av Bergen er knyttet til kong Olav Kyrre som ifølge sagaen "satte kaupstad" ved Vågen omkring år 1070. På dette tidspunktet lå kongsgården sør for byen, på Alrekstad langs østbredden av Store Lungegårdsvann. Like etter 1100 flyttet kongen kongsgården til Holmen, dagens Bergenhus festning, ved innløpet til Vågen. Etter dette vokste byen og dens betydning raskt og Bergen ble i middelalderen Norges største, og i lange perioder, Nordens, største by.

Bergen vokste seg stor som omlastningshavn og senter for videresalg av tørrfisk. Tørrfisk fra Nord-Norge ble fraktet til byen, omlastet og ført til markedene i Nord-Europa. I retur kom korn og luksusvarer fra hele det europeiske kontinentet. Fra ca. 1250 begynte tyske handelsfolk å overvintre i Bergen. Hanseatene overtok og styrte store deler av handelsvirksomheten, og fra ca. 1350 dominerte de Bryggen. Bryggen hadde allerede fra Olav Kyrre sin tid et karakteristisk bebyggelsesmønster med parallelle bygningsrekker som løp vinkelrett ned mot havnefronten, slik de også står i dag.

I dag er flere mektige steinbygninger fra middelalderen bevart i bybildet. På Bergenhus troner kongens gildehall, Håkonshallen, og videre innover byen ligger middelalderkirkene Mariakirken, Korskirken og Domkirken, samt rester etter flere klosteranlegg. I tillegg er det bevart tallrike middelalderruiner. Noen ruiner er synlige mens andre ligger gjemt under gategrunn og bygninger.

BUNTEBOUL

Navnet Bontel(la)bo er første gang nevnt i et dokument fra 1630. Det skrives da Bunteboul, og omfatter en husklynge på marken mellom Holmen (Bergenhus) og Sverresborg.

På midten av 1600-tallet ble Bergenhus omgjort til en ren festning og området mot Bontelabo ble militært område. I 1828-28 ble deler av Bergenhusområdet opparbeidet til park og åpnet for publikum og i 1840-årene ble det første offentlig sjøbod åpnet på Bontelabo.

Helt øst på Bontelabo lå store sjøboder og bak disse førte en smal passasje, Bontelaboveien, til Skuteviken. Etter at Skoltegrunnskaaien var ferdig i 1916 ble denne veien utvidet og brolagt i 1917-18. Havnetunnelen ble bygget i 1920 og jernbanespor ført frem til Skoltegrunnskaaien. I 1930-årene ble Sjøgaten opparbeidet fra Bontelabo til Sandvikstorget, og i 1931 åpnet Bergens Sporveis nye byssrute Torvet-Bontelabo-Sandviken-Helleveien. All bebyggelse på Bontelabo ble ødelagt av eksplosjonsulykken i 1944, og Bergen Fiskeindustri ble reist på store fyllinger i sjøen i årene 1948-54.

Middelalderens bykjerne og antatt strandlinje tegnet inn av Knut Helle, med dagens bystruktur vist som underlag (kilde: Knut Helle)

Flere steder i bebyggelsen rundt Vågen er gatenett, siktlinjer og tomtegrenser vitnesbyrd om middelalderens bymiljø.

Middelalderbyen vokste først og fremst frem langs den østre bredden av Vågen, fra Veisand og Koengen til Vågsbunnen. For å vinne byggeland og som følge av gjenoppbygging etter tallrike branner, ble kaifronten gradvis skjøvet ut i Vågen. Vestsiden av Vågen, Stranden eller Strandsiden, lå frem til 1500-tallet utenfor byen, uten særlig bebyggelse. Her lå Jonsklosteret og på toppen av Nordnesryggen tronet et av Norges rikeste klostre, Munkeliv kloster. Ved midten av 1200-tallet etablerte erkebiskopen i Nidaros en stor handelsgård av stein lenger ute på Strandsiden, vis a vis kongsgården på Holmen.

Fredet middelalderbygrunn – et arkeologisk skattekammer

Bergen vokste ut i Vågen gjennom hele middelalderen. Utfyllingene bestod av eldre brygge- og kaianlegg, brokar og tonnevis av avfall som kan kobles til stadige branner som rammet bebyggelsen. Disse fundamentene for bebyggelsen som kom til kalles "kulturlag" og er et svært viktig arkeologisk kildemateriale for å forstå byens utvikling og bruk over tid.

Restene av middelalderbyen trues i dag av gravearbeider og redusert grunnvannsnivå. Kulturlagene har et svært høyt organisk innhold og er sårbare for nedbryting. Uheldige gravetiltak kan føre til nedbryting av kulturlagsavsetninger med påfølgende irreversible skader på bygninger og gateløp som hviler på lagene. For å bevare organisk materiale som tre, lær, tekstil og bein er det viktig å sørge for jevn fuktighet og fravær av oksygen i kulturlagene.

Middelalderbygrunnen i Bergen er et automatisk fredet kulturminne. For alle tiltak som kan virke inn på/eller medføre inngrep i et automatisk fredet kulturminne, må det søkes Riksantikvaren om dispensasjon fra kulturminneloven. Det er kulturlag avsatt før 1536 som er vernet gjennom denne fredningen. Yngre kulturlag har ikke samme lovmessige vern, men Riksantikvaren stiller ofte krav om registrering eller dokumentasjon også av lag fra 1600- og 1700-tallet.

§ 36.2 Båndlegging etter lov om kulturminner (730)

36.2.1 Fredet bygrunn i Bergen sentrum

a. Tiltak som nevnt i kulturminnelovens § 3 og som kan berøre middelalderbyen, må søke dispensasjon fra lovens bestemmelser. Søknad om inngrep i automatisk fredet kulturminne innenfor hensynssonen skal sendes kulturminnemyndighet.

b. Innenfor bysentrum finnes det automatisk fredete kulturlag fra middelalderen. Ved tiltak i, eller i nærheten av disse hvor det er fare for påvirkning av grunnvannstand, kreves miljøoppfølging. Riksantikvaren avgjør hvordan miljøoppfølgingen skal gjennomføres.

Fredet bygrunn forvaltes etter Kulturminneloven. Det kreves særskilt tillatelse fra riksantikvaren for følgende tiltak:

- Inngrep i bakken (for eksempel graving eller treplanting)
- Tiltak som kan endre grunnvannsnivået
- Miljøoppfølging kan være miljøovervåking, sikring av kildemateriale ved en arkeologisk utgraving eller ved tiltak som hindrer endring av grunnvannstanden.

. (<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1978-06-09-50>)

Mariakirken er en av våre aller eldste bevarte stående bygninger. Sannsynligvis påbegynt mellom 1130 og 1170. I høymiddelalderen var Mariakirken bymennenes hovedkirke. I 1408 gikk den over til å bli kirke for de tyske kjøpmenn i Bergen, og var det helt frem til 1766, og gikk under tilnavnet Tyskekirken. Til 1874, da den ble soknekirke for Bergenhus.